

יולי-אוגוסט 2006 ■ מס' 77 שנה 15

בולאות ותעמולה

עלון תעמולה הנאצי (ראה עמוד 9)

Februar 1942. Nr. 74

Was geht in Deutschland vor?

Deutscher Soldat! Die Offiziere verheimlichen Dir die Wahrheit über das Leben in der Heimat. Lies unsere wahrheitsgetreuen Mitteilungen.

DER MORD AN TODT IST EIN SCHLAG GEGEN GÖRING

Das geheimnisvolle Ableben des Rüstungs- und Munitionsministers Todt hat in Deutschland große Erregung ausgelöst. Im Volke wird offen darüber gesprochen, daß Todt das Schicksal Reichenaus ereilt hat, der bekanntlich im Auftrage Hitlers von Gestapoagenten ermordet wurde.

Der unterirdische deutsche Sender "Gustav Siegfried I" be richtet: "Görings Freunde General Udet und Oberst Mölders sind bei Flugzeugunfällen umgekommen. Der beste Freund Görings, der Minister Todt, ist ebenfalls bei einem Flugzeugunfall umge kommen. Merkwürdig, daß solche Unfälle nur den Freunden Görings zustoßen. Bei den Freunden Himmlers kommen sie nie mals vor."

HITLER IN DEN FUSSTAPFEN WILHELM II.

Der Mord an Todt weist darauf hin, daß die Gegensätze zwi schen Hitler und Himmler eine seits und Göring andererseits eine neue Verschärfung erfahren haben.

Karl Barth aus Bremen schreibt seinem Sohn an die jettisch-deutsche Front: "Lieber Heinrich! Ich bin Deinetw großer Sorge. Allerdings sagte der Führer am 30. Januar, daß Kaiser Wilhelm am Tage Deiner Geburt, am 1. A dieselben Worte gesagt hat. Am 8. August hatten d unsere Verteidigungslinie durchbrochen, und bald ren wir den Krieg. Ich fürchte, daß Hitler den W geht."

SIE HAT ALLE IERE SÖHNE VER

Dem Soldaten Hans Mecker, Feldpost Nr. 1 Mutter aus Lübburg: "Wenn ich den Briefträ mir mein altes Herz zusammen. Hat e der statt der Briefe meine Söhne Tod er brachte er zwei Briefe vo ecker! Hitler hat ihr auf den russis dieser Brief

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בעריכת יורם לוביאניקר ואריק שורץ

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gail.com

ת.ד. 62029, תל אביב - יפו 61620

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

	דבר העורך	עמ' 2
	הונאה בבולי החלל של ברה"מ	עמ' 3
טל ענבר	עלון תעמולה שחמטאי	עמ' 9
יורם לוביאניקר	אפרטהייד ברודזיה הדרומית	עמ' 12
עמוס אלתר	ירושלים 2006 – הערות לסיכום	עמ' 13
מנחם לדור	סיפורי מעטפות	עמ' 18
רון ברגר	הטור של דובוש	עמ' 22
יורם כהן	הכה את המומחה	עמ' 24
	פינת האינטרנט	עמ' 26
	מכתבים למערכת	עמ' 29
משה אהלי	חידה בולאית	עמ' 32

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
סגן יו"ר - ד"ר איליה פרנקל (ת.ד. 7186, אשקלון 78170, 07-6762169)
מזכיר - זהר נוי (ת.ד. 62029, תל אביב 61620, 052-2641769)
גזבר - שלמה וורגן (רח' ברנשטיין 31/22, ראשון לציון 75503, 054-6855951)
חבר ועד - הנס ברוך (רח' וולפסון 29, ראשון לציון 75203, 052-4358004)
חבר ועד - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
ועדת ביקורת: חגי זהר, יוחנן מי-רז, דוד משה.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר (054-5402723), אריק שורץ (052-2442502)

שירותים לחברים: נושאון - שש פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון ההתאחדות).

דמי חבר (2006): מבוגר - 80 ₪, נוער - 40 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.8.06

דבר העורך

לחברי איל"ת שלום,

החודשיים שחלפו עמדו בסימן תערוכת ירושלים 2006. התערוכה הייתה הצלחה עצומה, הן מבחינת רמת התצוגות והן מבחינת כמות המבקרים. ברכותינו לכל החברים שהציגו אוספים תימאטיים מקסימים, לא רק על המדליות והציורים אלא בעיקר על המאמץ וההישג האישי של כל אחד מהם. מי כמונו יודע עד כמה לא קל להגיע למעמד של מציג בתערוכת בולים. על פי התרשמותנו הקהל נהנה מהאוספים התימאטיים יותר מכל חלק אחר בתערוכה, ועל כך תבואו על הברכה. **מנחם לדור**, שהיה בחבר השופטים בתערוכה, מביא לנו דברי סיכום מקצועיים.

גליון זה עוסק בדרכי תעמולה דואריות: מאמרו של **טל ענבר**, מומחה בינלאומי בתחום החלל, מספר על תעמולה סובייטית בזמן המרוץ לחלל. מאמר מאת **עמוס אלתר** מספר על האפרטהייד המופיע על פריט בולאי מרודזיה ומאמרו של **יורם לוביאניקר** עוסק בעלוני תעמולה. במסגרת הטורים הקבועים נצא לבילוי קייצי על שפת הים (הטור של דובוש), ונעפיל לפסגה המושלגת של האוורסט (סיפורי מעטפות). פינת האינטרנט מתמקדת הפעם באתר שזכה במדליה מוזהבת בתערוכת ירושלים, ובמרכזו תצוגה בת מסגרת אחת בנושא האדם הקדמון.

רשימת כתובות האי-מייל שלנו גדלה בעצלתיים. החברים ששלחו אלינו את כתובתם כבר מקבלים עדכונים ודואר מידי פעם. החברים שטרם עשו זאת מפסידים, וחבל: אנא, שלחו אלינו את כתובות הדוא"ל שלכם ל- noson.ed@gmail.com, ותוכלו לקבל גם אתם עדכונים והפתעות.

נושא בעל חשיבות עצומה לעתיד האגודה הוא מספר החברים באיל"ת. בעקבות התערוכה גדל מספר החברים, אך לא במידה מספקת. דמי החבר הם ההכנסה העיקרית של האגודה, ובלעדיהם יקשה עלינו מאוד לעמוד בהוצאת שישה גליונות בשנה, ולפתח את פעילותה של האגודה. איננו מוותרים ונעשה כל מאמץ, אך אנו זקוקים לעזרתכם בגיוס חברים חדשים נוספים. כל חבר חדש שיירשם יקבל, כמובן, את כל גליונות נושאון שיצאו השנה.

הקיץ הגיע, ובמקביל לבילוי בחוף הים אנו ממשיכים באיסוף, בהחלפות, במחקר ובפעילות הבולאית השוטפת. נשמח לשמוע מכם על כל דבר שתרצו לחלוק איתנו או עם הקוראים. כרגיל - ביקורות, הערות, הארות ורעיונות יתקבלו בברכה.

קיץ נעים ושקט,
יורם ואריק.

הונאה בבולי החלל של ברה"מ טל ענבר

מבוא

בבוקר ה-12 באפריל 1961, נשמע רעם עמום בערבות קזחסטאן. האדמה רעדה, כשמתוך חפירת ענק מדופנת בטון המריא הטיל הרוסי שנשא עמו את האדם הראשון אל החלל, הקוסמונאוט בן העשרים ושבע, **יורי אלכסייביץ גגארין**. מאז הטיסה הראשונה לחלל של הלוויין **ספוטניק 1**, המשיכה ברית המועצות לספק הישגים מרשימים רבים, בתחום הטיסות המאוישות והבלתי מאוישות גם יחד.

בולי החלל הראשונים של ברה"מ בהם מוצגת טיסתו של יורי גגארין

בד בבד עם ההצלחות הטכנולוגיות, נרתמה מכונת התעמולה הסובייטית להאדרת שמה של ברה"מ בעולם בדרכים שונות ובהן גם הנפקת בולים רבים המוקדשים לחקר החלל. הסובייטים ניצלו את הבולים שהופצו ברחבי העולם לא רק כמכשיר תעמולה אלא גם להונאת המומחים במערב באמצעות הטעייה מכוונת, שנועדה להציג את החלליות הרוסיות כגדולות, כבדות ומשוכללות יותר מכפי שהיו באמת.

כבר בפתיחת הדברים ברצוני לציין כי לא ידוע לי על מסמך רשמי המורה למעצבי הבולים בברה"מ להציג מצג שווא של טכנולוגית החלל של ברה"מ. אולם, העדויות המצטברות בבולים רבים, והפיקוח הממשלתי ההדוק על תחומי החיים השונים בברה"מ, נוטים לכיוון דיסאינפורמציה מכוונת, ולא לחופש אמנותי של מעצבי הבולים.

במאמר זה אסקור בקצרה את שני מבצעי החלל המאוישים הראשונים של ברה"מ. באמצעות בולים סובייטיים ובולים ממדינות קומוניסטיות אחרות אראה כיצד הוצגו

חלליות שונות של ברה"מ באופן מוטעה, ומה היה מקור הטעות עליה התבססו הצוירים בבולים. באמצעות מחקר בולאי פשוט למדי ניתן לראות מתי החלו בולי החלל של ברה"מ והמדינות הקומוניסטיות להציג מידע אמין ומדויק על מבצעי החלל הסובייטיים, ומתי – לראשונה – הציגו הבולים תמונה אמיתית ומדויקת של מבצעי החלל המאוישים הראשונים של ברה"מ, מהשנים 1961-1965.

טיל השיגור של הווסטוק בצורתו הדמיונית על גבי חותמת

מאמר זה יובא בשני חלקים – החלק הראשון יציג את המקורות להופעה המטעה של החללית והמשגר, ויעסוק בחללית ווסטוק. החלק השני יעסוק במבצע החלל המאויש השני של ברה"מ ויציג את השתקפותו על בולים. בחלק שני זה גם אבחן את מועד הפסקת ההונאה החללית בבולים, ואציג דוגמאות לפתיחות סובייטית על בולים בנושא חלל החל מסוף שנות השישים. תמונות הבולים המובאות במאמר הן מדגם קטן ומייצג – אוסף הבולים שלי מכיל פריטים רבים נוספים המחזקים את טענתי המוצגת במאמר. מעניין לציין כי המדינה הקומוניסטית היחידה שלא נטלה חלק בהונאה היא פולין. על בולי החלל שלה מוצגים הישגיה של ברה"מ באופן אבסטרקטי וייחודי – ללא שימוש באיורים האמורים לייצג נאמנה את דמותה האמיתית של החללית.

ווסטוק (VOSTOK) – החללית המאוישת הראשונה בעולם

איור מטעה נוסף המציג את טיל השיגור למבצעי החלל של ברה"מ

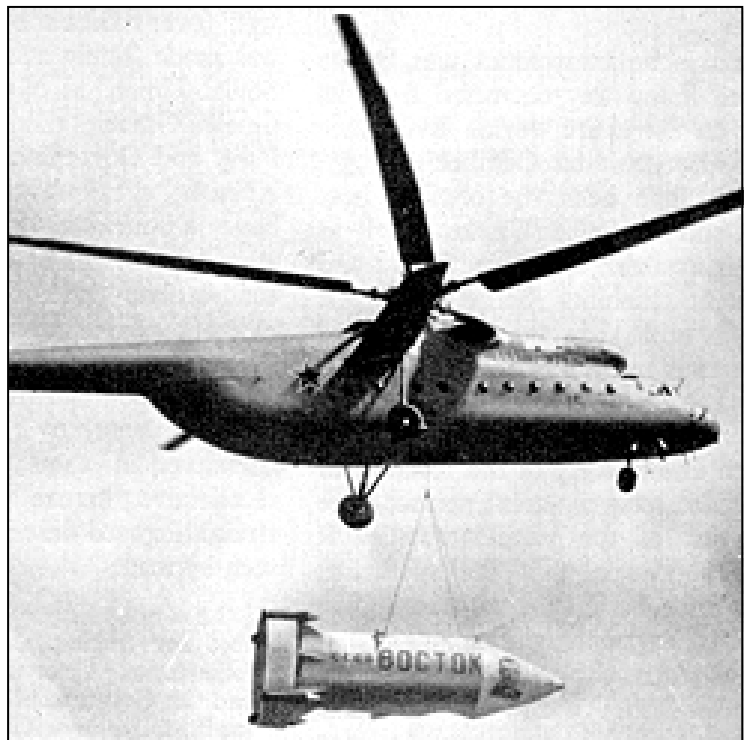
החללית בה טס גגארין לחלל הייתה חלק מתוכנית החלל המאוישת הראשונה של ברה"מ. במסגרתה שוגרו בסך הכל שש חלליות מאוישות – איש צוות יחיד בכל אחת. ברה"מ נערכה גם מבחינה דוארית למאורע ההיסטורי, והבולים המתגאים בהישג של שיגור האדם הראשון לחלל יצאו כבר ביום 13.4.1961, יממה לאחר טיסתו של גגארין. בבולים אלה אין זכר לצורת החללית, אולם טיל השיגור מוצג בהן – בתצורה שבינה לבין המציאות יש דמיון מועט בלבד.

עיצוב המשגר בבולים אלה עתיד לחזור על עצמו בעשרות גרסאות הן בבולי חלל של ברה"מ והן בבולי חלל של מדינות קומוניסטיות אחרות. העיצוב המטעה מופיע גם בחותמות אירוע רבות. גירסה נוספת של משגר חללי המופיעה בבולי חלל סובייטים רבים מוצגת בתחתית העמוד הקודם. על מנת לעמוד על ההבדלים הרבים בין דמותו האמיתית של כלי השיגור לבין דמותו המוצגת על בולים ניתן לראות את התמונה הבאה, המציגה את טיל השיגור כפי שנראה במציאות.

טיל השיגור של חלליות ווסטוק

לדמותו האמיתית של משגר החללית ווסטוק שמור תפקיד מפתח במסע הדיסאינפורמציה הטכנולוגית של ברה"מ. כפי שניתן לראות, חלקו העליון של הטיל מחודד, וזאת מחמת מעטה אווירודינמי שהורכב על החללית עצמה (כידוע, החללית ממוקמת בחלקו הקדמי של המשגר). באחד ממפגני חיל האוויר של ברה"מ, הוצגה החללית ווסטוק לקהל הרחב כשהיא נישאת מתחת למסוק. על מנת לייצב את החללית בעת טיסת המסוק, הוצמד לחלק האחורי של החללית (המכוסה גם הוא במעטה האווירודינמי המחודד) מייצב. התצורה שהתקבלה הפכה עד מהרה לדמות הרשמית של החללית בבולים של ברה"מ ושל מדינות קומוניסטיות נוספות.

דגם של החללית ווסטוק בתצוגה אווירית

הופעת בכורה של החללית ווסטוק בתצורה מטעה

החללית ווסטוק על גבי בולים מגרמניה המזרחית, 1963.

הריאליסטי של ברה"מ. לא סביר כי מעצבי הבולים קיבלו מהשלטונות תצלומים מדויקים של חלליתו של גגארין – ובשם החופש האמנותי – עיוותו את דמותה לחלוטין.

משמאל: ווסטוק על גבי בולים ממונגוליה, 1964.

למטה: בול מברה"מ המציג לראשונה את העיצוב המטעה השני של החללית ווסטוק, 1964.

איור סובייטי נוסף של החללית ווסטוק בתצורה מפורטת יותר, הופיע בעיתונות ובטלוויזיה כעבור מספר שנים. איור זה שימש את מומחי ארה"ב בהערכות טכנולוגיות של החללית מחד, ואת מעצבי הבולים של הגוש הקומוניסטי מאידך. דוגמאות לבולים שהופיעו בהשראת האיור המטעה השני ניתן לראות בבולים מברה"מ ומצ'קוסלובקיה, שהופיעו בשנת 1964.

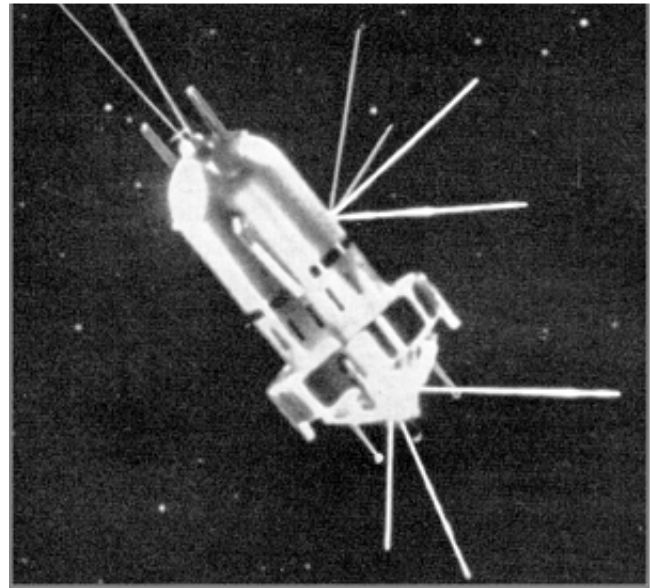

לאחר התצוגה האווירית, בה נכחו גם משקיפים מערביים, התקבל הרושם שהחללית מטיפוס ווסטוק הינה גדולה מאוד ומשוכללת ביותר. על מנת לחזק את הרושם של חללית ענק, החלו להופיע בולים הנושאים את דמותה המופרזת של החללית. בנוסף, הופיעה החללית המסולפת באיורים שפורסמו בעיתונות הסובייטית הרשמית, ואף בסרטי אנימציה שהוצגו לקהל הרחב בטלוויזיה של ברה"מ.

יהיו שיטענו כי ההצגה המטעה של החלליות מבטאת בסך הכול חופש אמנותי של מעצבי הבולים. אני שולל דעה זו, כיוון שבמקביל הופיעו בברה"מ בולים אחרים, המציגים לוויינים וחלליות מחקר בלתי מאוישות ובהם הצגה מציאותית, במיטב הסגנון

חללית ווסטוק על בול מצ'כוסלובקיה

איור של חללית ווסטוק
כפי שהופיע בכלי התקשורת בברה"מ

מומחי חלל רבים במערב אכן הלכו שולל אחר הבולים וניתחו בצורה שגויה את יכולותיהן של החלליות הסובייטיות. יחד עם זאת, מסמכים שהסיווג הוסר מהם רק לאחרונה מראים כי ה-CIA ידע ממקורות בברה"מ על התרמית. ידע זה נשמר בדרגים בכירים ביותר של קהילת המודיעין האמריקנית והגיע לידיעתם של בכירים מועטים בראשות סוכנות החלל האמריקאית, נאס"א.

הבול הראשון שהציג את דמותה
האמיתית של החללית ווסטוק

בולים רבים נוספים, כמו גם חותמות אירוע, הנושאים את ההטעיות של המשגר והחללית המשיכו להופיע בהנפקות של ארצות הגוש המזרחי במשך שנים. זאת למרות שכבר בשנת 1967 הוצג דגם הטיל בסלון האווירי בפאריס, ותמונות אמנות של החללית היו זמינות לקראת 1969. בשלב זה לא היה עוד טעם בתכנית ההונאה, אולם העיצובים המטעים נמשכו, כנראה מתוך אינרציה. הבול הראשון שהופיע בברה"מ שבו נראתה החללית ווסטוק באופן אמיתי ומדויק הופיע רק במסגרת החגיגות לציון עשור לטיסתו ההיסטורית של גגארין לחלל. מעניין לציון כי הבול הראשון המציג נאמנה את צורתה של החללית ווסטוק הופיע בפולין, בשנת 1966 – **חמש שנים לפני שהופיע על בול מברית המועצות!** פתיחות זו של פולין ראויה לציון, ובשלב זה של מחקר הנושא טרם הושג חומר רשמי העוסק בהנפקה זו, ואין לדעת מי הנחה את מעצבי הבולים הפולניים לעשות שימוש בתמונות המציגות את החללית בתצורתה האמיתית.

ההופעה המדויקת הראשונה של חללית ווסטוק על בול מברה"מ: 12.4.1971

בחלק ב' של המאמר, אשר יתפרסם בגליון הבא, יוצג מבצע החלל השני של ברה"מ, ווסחוד (VOSKHOD), במסגרתו יצא לראשונה טייס חלל מחלליתו וריחף בחלל הריק מחוצה לה. מבצע זה זכה אף הוא להונאה נרחבת בבולי החלל הסובייטים, מתוך תכלית ברורה להטעות את ארה"ב ביכולות החלל של ברה"מ.

טל ענבר הוא חוקר בכיר במכון פישר למחקר אסטרטגי אוויר וחלל, ומומחה להיסטוריה של חקר החלל. ניתן להתקשר איתו בדוא"ל: talinbar@space.org.il

* במאמר זה חרגנו מהנוהל הרגיל של הצגת החומר הבולאי בנושאון בגודל של 75% מגודלו האמיתי. חריגה זו נעשתה על מנת לאפשר לקורא לבחון את פרטי העיצוב של הטיל והחללית על גבי הבולים.

עלון תעמולה תימאטי יורם לוביאניקר

כידוע, כל האמצעים כשרים במלחמה. עוד בימי קדם נעשה שימוש בלוחמה פסיכולוגית, והמצאת המטוס סיפקה כלי אפקטיבי להפצת אינפורמציה (שלא לומר דיסאינפורמציה) בדיוור ישיר אל חיילי האויב. המטוס נכנס לפעולה כבר במלחמת העולם הראשונה, אך באותה תקופה ניצולו היה מוגבל, ולא נעשה בו שימוש לצורכי לוחמה פסיכולוגית. לעומת זאת, במלחמת העולם השנייה כבר נעשה שימוש מאסיבי על ידי כל הצדדים בעלוני תעמולה המושלכים ממטוסים. עלונים אלו, המכונים באנגלית airdrop leaflets, מיועדים לפגוע במוראל של החיילים בחזית במגוון דרכים, כפי שנראה להלן.

דוגמא מצויינת היא עלון התעמולה המוצג כאן. עלון זה הודפס על ידי תועמלני הצבא האדום בפברואר 1942, בסך הכל שמונה חודשים אחרי הפלישה הגרמנית לברית המועצות, הידועה כמבצע ברברוסה. זהו עלון מספר 74 – מספר המשקף ממוצע מדהים של למעלה משני עלונים בשבוע. עיון מדוקדק בעלון הכתוב גרמנית ממחיש את תבונתם הרבה של התועמלנים הסובייטים, שאינם פוסחים על שום אמצעי פסיכולוגי שניתן להשתמש בו.

העלון ערוך כעיתון, וכותרתו "מה חדש במלחמה הגרמנית?" (ראה שער גליון זה). הידיעה הראשונה ב"עיתון" עוסקת במותם המסתורי של קציני לופטוואפה, המקורבים **לגרינג**. הכותב מפזר רמזים גסים לפיהם **להימלר** ואנשי האס.אס הייתה יד במותם, כחלק ממאבק כוחות בצמרת הגרמנית. "מעניין לציין" – כך העלון – "שרק החברים של גרינג מתים בנסיבות חשודות, בעוד החברים של הימלר מאריכים ימים!" אכן, מופת של לוחמה פסיכולוגית: ספק אם יש אמת בידיעה זו, אך כיצד יכול החייל הגרמני הפשוט לדעת מהי האמת?

בהמשך מספר העלון על אב גרמני הכותב לבנו שלא לתת אמון במנהיגים, תוך שהוא מתבסס על ניסיונו המר ממלחמת העולם הראשונה. ידיעה נוספת היא על מכתב מאם גרמניה, בו היא מפצירה בפני בנה שבחזית להיכנע ולהציל את חייו, משום שאחיו כבר נהרגו, והיא רוצה שכן אחד שלה ישרוד את המלחמה. על פי העלון, המכתב נמצא על גופת בנה – ממש דרמה סוחטת דמעות מבית היוצר של הוליווד.

עיקר העניין מבחינתי, כאספן שחמט, נמצא בראש העמוד האחורי של העלון. התמונה מראה חיילים גרמנים המשחקים שחמט בשבי הסובייטי. הטקסט מתחת לתמונה מנסה לעודד את החיילים הגרמנים להיכנע במילים: "במקום לקפוא בחפירות בחזית כשצל המוות מרחף מעל ראשם, חיילים גרמנים אלו מסבים בנוחות במחנה שבויים רוסי ונהנים ממשחק שחמט". בהתחשב בקור הרב ששרר בחזית הרוסית בפברואר 1942 (כידוע, היה זה חורף קשה במיוחד), נראית ההצעה הרוסית מפתה למדי. שימו לב שהחיילים הגרמנים בתמונה נראים נקיים, לבושים היטב ומגולחים למשעי. הם גם נראים כמי שזכו לארוחה דשנה, בשעה שבחזית עצמה האספקה הייתה, ללא ספק,

במשורה. דומני כי גם חייל גרמני שאינו חובב שחמט היה חש צביטה קלה בלב למראה אופציה כל כך מפתה. אכן, תמונה אומרת, לפעמים, יותר מאלף מילים!

Anstatt zu frieren und stets den Tod vor Augen zu haben, sitzen diese deutschen Soldaten im russischen Kriegsgefangenenlager bei einer Partie Schach.

„DU MUSST HEIMKEHREN“

An Hans Richard, Feldpost Nr. 0345, schreibt seine Frau: „Ich will keine Witwe sein, ich will nicht, daß unser Junge ohne väterliche Aufsicht aufwächst. Du mußt einfach heimkehren. Setz doch Deinen eigenen Willen durch.“

★
DEUTSCHE SOLDATEN! Die Frau des deutschen Soldaten Richard weist Euch den richtigen Weg. Warum sollt ihr leiden und Eure Köpfe den Kugeln hinhalten? Wo bleibt Euer Mut und Euer Wille? Kehrt heim zu Frau und Kind. Und wenn Euch die Hitlerführere und die SS daran hindern, so habt Ihr für sie immer noch eine Kugel übrig. Kehrt heim oder gebt Euch gefangen!

PASSIERSCHEIN

Ich, deutscher Soldat, weigere mich, gegen die russischen Arbeiter und Bauern zu kämpfen. Ich gebe mich freiwillig der Roten Armee gefangen.

ПРОПУСК

Я, немецкий солдат, отказываюсь воевать против русских рабочих и крестьян. Добровольно сдаюсь в плен Красной Армии.

Lesen und an die Kameraden weitergeben!

848

למיטב ידיעתי זהו עלון התעמולה היחידי ממלחמת העולם השנייה בו נעשה שימוש במשחק השחמט. דעה זו מתבססת על ניסיוני האישי במשך למעלה מ-25 שנות

אספנות, ונסמכת על התייעצות עם עמיתים רבים לתחביב מרחבי העולם. למעשה, עד היום לא ראיתי במו עיני עותקים נוספים של עלון זה, ומכאן ששימחתי כשהצלחתי לשים עליו את ידי הייתה כפולה ומכופלת.

בואו נסב עכשיו את תשומת ליבנו למצבו של העלון. בדרך כלל, אנו שואפים בבולאות למצוא פריטים במצב "נקי" ו"יפה". בול ועליו כתמים או קפלים יושלך על ידינו בבזז. סימני קיפול מורידים מערכה של מעטפה, וכך גם קרעים בשולים. קל לראות שהעלון "שלנו" קופל שלוש פעמים בצורה לא סימטרית וניכרים בו אותות לכלוך וקרעים קלים בצדדים. הקורא עשוי לחשוב שזהו "מצב פגום", המוריד מערכו של העלון. דעתי בנושא זה הפוכה: מצבו המשמש בעליל של העלון מוסיף לקסמו, ומעלה את ערכו. אילו היה העלון "נקי" ניתן היה להניח כי הוא נלקח ממחסני הצבא האדום, שם שכן במשך שנים רבות. בהתחשב במצבו החבוט ניתן להניח בסבירות גבוהה כי בעלון זה אכן נעשה שימוש.

על מנת להעריך נכונה את משמעות השימוש בעלון, הבה ונפליג יחדיו על כנפי הדמיון: העלון הזה הושלך ממטוס רוסי אל מעבר לקווי האויב, ונחת על הקרקע באזור שבשליטת הגרמנים. חייל גרמני אלמוני התכופף והרים את העלון מהאדמה הבוצית. מעשה כזה דורש הרבה יותר ממאמץ שרירים: אין ספק כי החייל הזה היה עומד לדין - ואולי אף מוצא להורג - אילו היה נתפס מרים את העלון. מפקדי הצבא מוטרדים מאוד, ובצדק מבחינתם, מהאפשרות שחייליהם ייחשפו לתעמולת האויב, והרמת עלון כזה עלולה להסתיים בהאשמה בהמרדה ובערעור המורל. לא רק מפקדיו של החייל הם בגדר סכנה: גם עמיתיו הלוחמים עלולים לדווח למפקדיהם על חייל שסרח, הן מתוך ציות להוראות והן מחמת סכסוך אישי אקראי. לא פלא, איפוא, שהחייל האלמוני מיהר לקפל את העלון ולתחוב אותו לכיסו. מהירות זו גרמה לחוסר הסימטריה שבקפלים.

וזה לא סוף הסיפור: החייל שלנו יכול היה לקרוא את העלון רק בהיותו לבד, דבר לא פשוט בתנאי שדה, בהם החיילים חיים "אחד בתוך השני". גם השמירה על העלון הייתה כרוכה בסכנה רבה. ושימו לב: העלון הזה שרד למעלה משלוש שנים עד תום המלחמה. ולבסוף, מישהו – אותו חייל או בני משפחתו – דאג לשמור את העלון במשך חמישים השנה שחלפו מאז תום המלחמה ועד היום.

ועכשיו אמרו לי עם יד על הלב: כמה פריטים באוסף בולאי יכולים לספק כזו דרמה והתרגשות? וודאי שעלון "נקי" ו"יפה" – כזה ששכן על המדף במחסן הצבאי – אינו יכול להתחרות בסיפור מרגש שכזה.

אינני יודע אם עלון תעמולה כזה (או דומה לו, קיים שפע של עלונים ובהם היבטים הנוגעים לנושאי איסוף אחרים) כשיר לתצוגה – המומחים יחוו דעתם בשאלה זו (ראה "הכה את המומחה" בעמוד 24). אך זהו בוודאי פריט הכשיר לאיסוף. יתר על כן: זהו פריט מרגש, שמאחוריו מסתתרת דרמה אנושית, ולפיכך הוא אחד הפריטים האהובים עלי ביותר בכל האוסף.

אפרטהייד ברודזיה הדרומית עמוס אלטר

כידוע, בולים רבים הונפקו בנושא המאבק בגזענות, כולל בישראל. מעטים הגופים המנפיקים פריטים בולאיים המעודדים במוצהר גזענות. הדוגמא הבולטת ביותר היא תעמולת השטנה האנטישמית של גרמניה הנאצית, נושא הראוי לכתבה בפני עצמו. יחד עם זאת, קיימים מספר פריטים בולאיים המשקפים בעקיפין את הרוח הגזענית של המקום והזמן בהם הם הונפקו.

המעטפה לעיל היא מעטפת היום הראשון של סדרת הניצחון מרודזיה הדרומית (חלק הארץ שיהווה בהמשך את רודזיה, והיום זימבאבווה), משנת 1947. הבולים מראים את בני משפחת המלוכה האנגלית, שכידוע ניצחה כמעט לבדה את מלחמת העולם השנייה. ובכל זאת, היה גם סיוע שולי מצד אלו שלחמו בקרבות עצמם, ולכן באיור הצד (ה-cachet) שעל המעטפה נראים הלוחמים, ללא הבדל דת או מין.

אבל בהחלט קיים הבדל גזע: הנייטיב שחום העור ניצב במקום הראוי לו – בצד, הרחק מעמיתיו הלבנים, כשהדגל הבריטי דואג ליצור חיץ הולם בינו ובין בני הגזע העליון. ושימו לב: המעטפה הזו הודפסה על ידי הדואר המלכותי!

שלטון האפרטהייד ברודזיה הדרומית החל רשמית רק בשנת 1948, אך הרוח הגזענית היתה קיימת כבר קודם, כפי שניתן לראות מפריט בולאי זה.

עמוס אלטר, ת.ד. 17208, תל אביב 61170.

ירושלים 2006 – הערות לסיכום מנחם לדור

זה עתה סיימנו את תערוכת "ירושלים 2006" ואין ספק כי הייתה זו תערוכה מוצלחת, הן מבחינה בולאית (התצוגות היו ברמה גבוהה) והן מבחינת מספר המבקרים. גם מנהל השירות הבולאי הביע באוזני את שביעות רצונו מכמות הקהל שנהר לתערוכה.

את האגף התימאטי (ובו 17 תצוגות) שפטנו שלושה: **הארי ברגלונד** (שופט תימאטי ברמה הלאומית משבדיה), **ד"ר יהושע מגר** ועבדכם הנאמן כראש הצוות. ביום האחרון של התערוכה נערך מפגש פורה בין (מרבית) המציגים לשופטים.

אין בכוונתי לנתח כל תצוגה מעל דפים אלו, אבל ברצוני להעלות מספר הערות עקרוניות. ראשית, צריך להודות שיש לנו בישראל בעיה מובנית: מספר התערוכות הוא קטן מאוד (בד"כ פעם בשנתיים), והמציג נמצא בבעיה: הוא עובד וטורח כשנתיים ואז התערוכה עוברת במהירות. שיפוט התצוגה אורך כ-20 דקות, ומאחר ומדובר בשלושה שופטים הרי בסה"כ הם מתבוננים בתצוגה כשעה. אין ספק כי זהו זמן קצר מדי, אבל כך מתנהל המשחק הזה, וכך זה גם ברמה הבינלאומית. אני מודע בהחלט לבעייתיות זו, ולכן נעשה מאמץ אמיתי להתייחס לכל ההיבטים של התצוגה – הטובים והפחות טובים. יש צורך במציאת פתרון לתקופה שבין התערוכות – וזאת על מנת שהתצוגות תגענה מוכנות וטובות ככל האפשר.

ירושלים 2006. צילום: הדי אור

אני מציע שלכל מציג, בין אם הוא מתחיל או מתקדם, יהיה פרטנר (אחד או יותר) שאתם הוא יתייעץ באופן שוטף. לגבי המציגים שבתחילת דרכם זה יכול להיות מציג ותיק. המנוסים מבין המציגים יכולים להעזר במציג אחר. אני רואה בכך חשיבות רבה ואמרתי לכל המציגים – אני אישית מוכן לעבור על כל תצוגה ולהאיר את הנדרש (ואני יודע שגם יהושע ואחרים מוכנים

לכך). עדיף, כמובן, לעשות זאת מוקדם ככל האפשר אחרי תערוכה, כדי שיהיה מספיק זמן לשפר את הטעון שיפור, וכדי לאפשר סבב שני, אם יש צורך בכך. ניסיוני הוא שאספנים שעברו "ייעוץ" כזה השתפרו באופן משמעותי (זה עדיין לא מבטיח מדלית זהב. אבל כל שיפור הוא לטובה...).

לעובדה שאנו מדינה קטנה יש היבט נוסף – אנחנו קבוצה קטנה של משוגעים לעניין, כולם מכירים את כולם, וזה כמובן מתייחס גם לשופטים. יש להתנתק לחלוטין מההיכרות האישית ולשפוט את מה שהעיניים רואות – ואני מאוד מקווה שאנו מצליחים בכך. גם בהיבט זה יש משמעות גדולה מאוד לשופטים אורחים מחו"ל, אם כי להם יש קצת בעיה לשפוט אוסף המוצג בעברית...

מדריכה מסבירה על אוסף כלבי המזחלות של אריק שורץ.
צילום: הדי אור

צריך לזכור גם ששיפוט של תצוגה בולאית דומה, במידה מסוימת, לשיפוט של התעמלות או קפיצות למים: לא מדובר בשעון עצר, במד מרחק או במאזניים לשקילת המשקולות. מספר שופטים דנים, מתווכחים ולבסוף נותנים את הניקוד. קורה, כמובן, שאותה תצוגה תזכה לניקוד שונה בתערוכות שונות. הדבר נובע מאופי השופטים, מהידע הכללי שלהם ומהידע הספציפי

על הנושא, מראה מזווית אחרת וכד'. רצוי שההבדלים לא יהיו גדולים – הבדלים של שתי נקודות לכאן או לכאן נראים לי סבירים.

מספר מילים כלליות על השיפוט: השיפוט הוא על פי כללי ותקנות ה-FIP. כל תצוגה מקבלת ניקוד מפורט (שמועבר לאספן) בשמונה סעיפים שונים:

- כותרת ותכנית (מקסימום 15 נקודות), פיתוח הנושא (15) ומקוריות/חדשנות (5) - סה"כ 35 נקודות לפרק הטיפול והפיתוח
 - ידע בולאי ותימאטי (15) ומחקר (15) – סה"כ 30 נקודות לפרק הידע, לימוד ומחקר אישי.
 - מצב החומר הבולאי (10) ונדירות (20) – סה"כ 30 נקודות לפרק מצב החומר הבולאי ונדירותו.
 - 5 נקודות לתצוגה (Presentation).
- הניקוד שניתן אמור להיות זהה בכל רמה של תערוכה, ורק המדליה משתנה בין הרמה הארצית לרמה הלאומית לרמה הבינלאומית.

איסוף תימאטי והצגה של אוסף תימאטי הם מהדברים הקשים ביותר בבולאות. לא מדובר רק בכסף, ולא מדובר רק במחקר על תקופה ואזור מוגדרים. מדובר על היכרות מעמיקה עם הנושא על פני יבשות וימים, מקדמה דנא ועד היום (ולעתים גם לעתיד), הכרת הבולאות של כל המדינות, מגוון רחב ביותר של סוגי פריטים בולאיים וכו'. מכאן

שהאספן התימאטי צריך לנסות ולהוציא את המקסימום מהפרקים הדורשים ידע ומחקר, מתוך הנחה שהנושאים הבולאיים (בעיקר נדירות) הם פונקציה של כסף. תוכנית טובה ונכונה, פיתוח הנושא ומקוריות אינם שאלה של כסף אלא של כשרון ויכולת. כך גם בנושא הידע התימאטי והידע הבולאי ובתחום המחקר האישי. ובודאי שכך גם בנושא התצוגה – הכנת תצוגה נקיה ואסתטית. בסעיפים אלו צריך להתאמץ לקבל את מקסימום הנקודות – והתייעצות עם אחרים רק מקילה על כך.

ומכאן למספר נקודות עקרוניות שראינו (כל השופטים) בחלק מהתצוגות:

אהבת יתר לפריטים: בולט לעין שמספר אספנים מכניסים לתצוגה פריטים שיש להם קשר רגשי אליהם – למשל פריטים שהם היו מעורבים בייצורם (כגון חותמות למיניהן). פריטים אלו הם בד"כ מודרניים וחשיבותם הבולאית נמוכה. אנחנו בארץ אולי מבינים למה הפריטים הוכנסו לתצוגה (מהיכרות עם האספן או מהיכרות עם הפריט), אבל שופט מחו"ל לא מכיר את סיפור הרקע. וכאשר הוא רואה על דף אחד פריטים טובים ולצידם פריט מודרני כזה הוא שואל את עצמו מה המיוחד בפריט המודרני ולמה הוא מוצג שם. ברמה האובייקטיבית לא תמיד יש לכך תשובה מספקת.

נושא ציורי האמן הוא בעל אופי דומה: לטעמי, יש שימוש קצת רחב מדי בפריטים שונים שמייצגים שלבים שונים של עיצוב הבול. לא התעמקתי אם כל הפריטים שראינו בתערוכה אכן ראויים באמת לתצוגה, אך אין ספק שמומלץ לא להרבות בהם. פריט אחד או שניים לכל היותר בתצוגה, וגם אז כדאי להשתמש בפריט על מנת להסביר היבט שייחודי לפריט (מוצג בהגדלה וכד'). כאשר מוכנסים מספר פריטים כאלו לתצוגה, הם עלולים אפילו ליצור תחושה שלאספן אין מספיק חומר טוב והוא נאלץ להכניס פריטים גדולים פיסית על מנת למלא את הדפים.

שימוש לא נכון בפריטים: לעתים אספנים רוכשים פריטים טובים ואז מחפשים דרך (מאולצת) להכניסם לתוך התצוגה. באגף התימאטי היו שלוש או ארבע מעטפות Mulready, ובאוסף הצופים מיון היה פריט (שרוף) שניצל מהתרסקות הצפלין. בכל המקרים שראינו, הכנסת הפריטים הללו, והפיתוח שנעשה בעזרתם, היו מאולצים ולא נכונים. המקרה הגבולי היחיד היה באוסף המצוין (מדנמרק) על הסוס. האספן הציג מעטפת Mulready, ובעזרת חץ הסב את תשומת הלב לציור (קטן) שבו המהגר

אוסף הסוסים של פרוד וסטרבי קנודסן מדנמרק
זכה במדליית זהב. צילום: הדי אור

האירופאי פוגש את היליד האינדיאני של אמריקה. ההסבר שניתן הוא שעד שהאירופאים הגיעו לאמריקה לא היו שם סוסים (ליתר דיוק, היו סוסים באמריקה בעבר הרחוק מאוד, הם נכחדו והובאו שנית רק ע"י המהגרים האירופאים). האם זהו הפריט הטוב ביותר להראות את ההיבט הזה, החשוב כשלעצמו מבחינה תימאטית ומראה על מחקר וידע? יש לזכור כי פריטים טובים מהסוג הזה מושכים את עינו של השופט והוא בא לבדוק את טיב הפריט (מבחינה בולאית) ואת אופן שילובו (מבחינה תימאטית). פריט טוב שמאולץ לתוך התצוגה אינו מוסיף ועלול אף לגרוע. במידה ושילוב הפריט אינו מובן מאליו יש לתת הסבר ממצה על מנת "ללמד" את המבקר ואת השופט, שהרי לא ניתן לצפות שהשופט יהיה מומחה לכל הנושאים.

ולהיבט תימאטי אחד: חלק מהנושאים שאנו אוספים הם נושאים סטטיים באופיים וחלקם דינמיים. אוספים על חיות, על מוסיקה בתקופה הרומנטית או על אולימפיאדת 1936 הם אוספים סטטיים. תוכנית שנבנתה היטב פעם אחת אמורה להיות טובה לכמה וכמה תערוכות (אם כי לאחרונה הוכנס סעיף המקוריות). אולם ישנם נושאים שמתפתחים כל הזמן והאספן צריך להיות ער אליהם. מי כמוני, שאוסף את נושא המחשב, מודע לכך. הפעם האחרונה שבניתי את האוסף הייתה לפני כחמש שנים. הסתכלתי לאחרונה על התצוגה וחשכו עיני. לפני חמש שנים (באופן טבעי) הייתה התייחסות קטנה לנושא האינטרנט. והיום? אין צורך להרחיב - כולנו מודעים למהפכה שהאינטרנט עשה בחיינו. באופן דומה יש לבחון את כל האוספים בנושאים טכנולוגיים - מדעיים. הנה מספר דוגמאות: אוסף על צילום צריך להזכיר את הצילום הדיגיטלי (חברת ניקון, מהמובילות בתחום המצלמות בעולם, הודיעה כי תפסיק בקרוב לייצר מצלמות פילם ותתרכז רק במצלמות דיגיטליות). ומה עם המצלמה שמובנית בתוך הטלפון הנייד או בתוך המחשב האישי? אוסף על קולנוע צריך להזכיר את הקולנוע הביתי ואוסף על חשמל צריך להזכיר את תלותנו המוחלטת בחשמל ובמחשבים (עד סוף העשור כחצי מכלל ייצור החשמל ינוצל על ידי מערכות מחשב, שליטה ובקרה!).

בתערוכה היו גם שני אוספים תימאטיים באגף של מסגרת בודדת (נשפטו בצוות נפרד). שני אוספים אלו, שהיו מנוגדים לחלוטין ברמתם, מאפשרים התייחסות לבעייתיות של תצוגות תימאטיות של מסגרת אחת: האם הכוונה של חידוש זה היא להקל על אספנים חדשים להיכנס לתחום (להתחיל מלמטה ולגדול עם השנים), או שהכוונה היא לקחת אוסף טוב (של 5 או 8 מסגרות) ולצמצם אותו להיבט ספציפי אחד (וזו יכולה להיות עבודה קשה בצורה בלתי רגילה). ההעדפה של FIP בנושא זה כיום היא לגישה הראשונה, ויש פחות עידוד לגישה השנייה. בנוסף, חלוקת הנקודות לתצוגות אלו היא זהה בין אם התצוגה היא תימאטית, מסורתית או תולדות הדואר.

בסה"כ נהניתי מאוד בתערוכה, ואני מקווה שגם אתם. המציגים צריכים כבר להתחיל ולהתכונן לקראת התערוכה הבאה, ואני מקווה שההערות הללו יעזרו להם, וכן לקהל המבקרים בתערוכות.

מנחם לדור הוא שופט תימאטי בינלאומי. כתובתו: lador@bezeqint.net

ברכות לחברי איל"ת על השגיהם בתערוכה:

פרדריק גרוס	מוזהב גדול בינלאומי*	תימאטיקה
אריה לביא	מוזהב גדול בינלאומי	תימאטיקה
ד"ר הדי פייבל	מוזהב גדול בינלאומי	תולדות הדואר
דני פישר	כסף	מסגרת בודדת
זהר נוי	מוזהב גדול בינלאומי	תימאטיקה
משה מיכאלי	מוזהב גדול בינלאומי	תימאטיקה
יצחק ברק	מוזהב בינלאומי	תימאטיקה
ברברה לוין	מוזהב בינלאומי	דואר אויר
מאיר קוסוי	כסף (שתי תצוגות)	מסגרת בודדת
מאיר גוזס	כסף גדול בינלאומי	מקסימפיליה
מאיר קוסוי	כסף בינלאומי	ספרות
משה אפרת	כסף גדול לאומי	תימאטיקה
יוחנן מי-רז	כסף גדול לאומי	תימאטיקה
אריק שורץ	כסף גדול לאומי	תימאטיקה
ד"ר איליה פרנקל	כסף לאומי	תולדות הדואר
עז עזריאלי	כסף לאומי	תימאטיקה
אליעזר שחר	מוכסף ארצי	תימאטיקה

* עם איחולי חבר השופטים

ברכות גם למציגים בתערוכה העולמית וושינגטון 2006:

ד"ר יהושע מגר	-	מדלית זהב עם פרס מיוחד
ד"ר הדי פייבל	-	מדלית זהב
נעמי קפלר	-	מדליה מוזהבת

כל הכבוד!

משלחת האוורסט הבריטית של 1924

זוכרים את המאמר הקודם ב"סיפורי מעטפות" על חותמות התעמולה של תערוכות האימפריה הבריטית של 1924 ו-1925? האמת היא שעדיין לא התנתקנו מהן, כי בשנת 1924 היה עוד אירוע שעמד במוקד העניין הציבורי – הנסיון ההירואי של משלחת האוורסט הבריטית השלישית להגיע לפסגת ההר. המאמר הנוכחי יתרכז במשלחת הזאת דרך סיפורה של גלויה שנשלחה ממנה.

מה הקשר בין התערוכה והמשלחת? התשובה פשוטה מאד: הגלויה נמצאת באוסף שלי כי החותמת עליה היא חותמת תעמולה לתערוכה. הגלויה נשלחה מכלכותה, עיר הנמל הראשית של הודו הקולוניאלית, ללונדון, ומבויילת ע"י בול של $1\frac{1}{2}$ anna (= $1\frac{1}{2}p$), מחיר משלוח גלויה בתוך האימפריה). "האריה של וומבלי" מופיע בחותמת, שהיא חותמת מכונה בודדת כמו אלה שתוארו במאמר הקודם.

חותמת מכונה בודדת על גלויה מהודו ללונדון, הוטבעה שבועיים לפני נעילת התערוכה.

האלמנט המעניין בפריט שלפנינו אינו חותמת התעמולה או הבול, אלא הסיפור של הנסיון לכבוש את פיסגת האוורסט על ידי חברי משלחת האוורסט הבריטית השלישית וסיפורן של גלויות המשלחת. המשלחת היתה אמורה לצאת תחת פיקודו של תת-אלוף **צ'רלס גרנוויל ברוס** (1866 - 1939), שבמלחמת העולם הראשונה היה מפקדם המהולל של לוחמי הגורקה ההודיים בקרבות גליפולי. לרוע מזלו לקה ברוס בהתקף קשה של מלריה שמנע ממנו לצאת לדרך, ואת מקומו מילא סגן אלוף **אדוורד נורטון**.

לגלויה מוצמדת מדבקה כחולה שהוכנה לשימוש על גבי פריטי דואר מהמשלחת, וזו "קשורה" לגלויה באמצעות חותם מיוחד בצבע סגול. סביב היקף החותם מופיע הכיתוב THE EVEREST EXPEDITION, ובמרכזו מצוין מקום המשלוח – בסיס היציאה שעל גבי קרחון רונגבוק (RONGBUK GLACIER BASE CAMP - בחלק הצפוני של ההר). הצלם הרשמי של המשלחת היה קפטן **ג'ון בפטיסט לושיס נואל** (1890 - 1989),

שכבר בשנת 1913 ניסה להגיע להר כשהוא מחופש לתושב מקומי (הכניסה לטיבת היתה אסורה לזרים עד 1920). נואל היה הרפתקן נועז שניחן גם בחוש מפותח לעסקים – מסוג האנשים שבמו ידיהם הקימו את האימפריה והרחיבו את גבולותיה.

תפקידו העיקרי של נואל במשלחת של 1924 היה כיוצר הסרט על המשלחת. עם מספר שותפים הוא הקים חברת הפקה שתרכש 8,000 לירות שטרלינג (הון עתק באותה עת) למימון המשלחת, ובתמורה קיבלה את הזכויות ליצירת הסרט והפצתו. בעקבות מודעה בעיתון הגיעו למשרדי המשלחת אלפי פניות בכתב של אנשים, לרוב בני נוער, שביקשו לקבל כמזכרת גלויה מהמשלחת. כתובותיהם של המבקשים הועתקו לאלפי גלויות שנואל עיצב במיוחד, הדפיס עוד בהיותו באנגליה ביחד עם מדבקות המשלחת הכחולות, ולקח עימו לטיבת כדי לשלחן מהבסיס למרגלות ההר. שם הוא עסק ימים שלמים בחתימה על הגלויות, בהדבקת המדבקות, בהחתמתן בחותמת הבסיס ובביול הגלויות בבולים שהביא עמו מהודו כדי שאפשר יהיה לשלוח אותן לכל המעוניינים. גלויות המשלחת נשמרו על ידי מרבית מקבליהן כמזכרות מימי נעוריהם, לרוב במצב טוב למדי, וכיום יש כמה אלפים מהן בידי אספנים. למרות שאין נדירות, הן נחשבות לפריט מבוקש הן בתחום "תולדות הדואר" והן בקרב אספני הנושא של טיפוס הרים.

הכסף שהעניקה חברת ההפקה איפשר את קיום המשלחת תחת חסות החברה הגיאוגרפית הבריטית, והפרסום באמצעות הזמנת הגלויות ומשלוחן הפך את המשלחת לאירוע הבולט השני באותה שנה באנגליה, במקביל לתערוכה בוומבלי. הקרנות הסרט ומסעות ההרצאות של נואל, שליוו את הקרנות הסרט באנגליה ובאירופה, החזירו לבעלי החברה את השקעתם והכניסו להם רווחים נאים בשנים שלאחר מכן. כיום שמורים בארכיוני קולנוע בעולם מספר העתקים של הסרט, חלקם במצב טוב למדי.

חברים ממשלחת האוורסט השלישית הגיעו קרוב יותר לפסגתו של ההר מכל אדם אחר עד אמצע המאה העשרים. הם שהו על ההר, בגובה של יותר מששה קילומטרים, במשך ארבעים ותשעה ימים רצופים, מ-28 באפריל ועד 15 ביוני. ב-4 ביוני, הגיע נורטון לגובה של 28,126 רגל, מרחק נגיעה כמעט מפסגת ההר. שיא הגובה הזה נשבר רשמית רק ב-29 במאי 1953, כשסר **אדמונד פרסיבל הילארי** כבש את פסגת ההר.

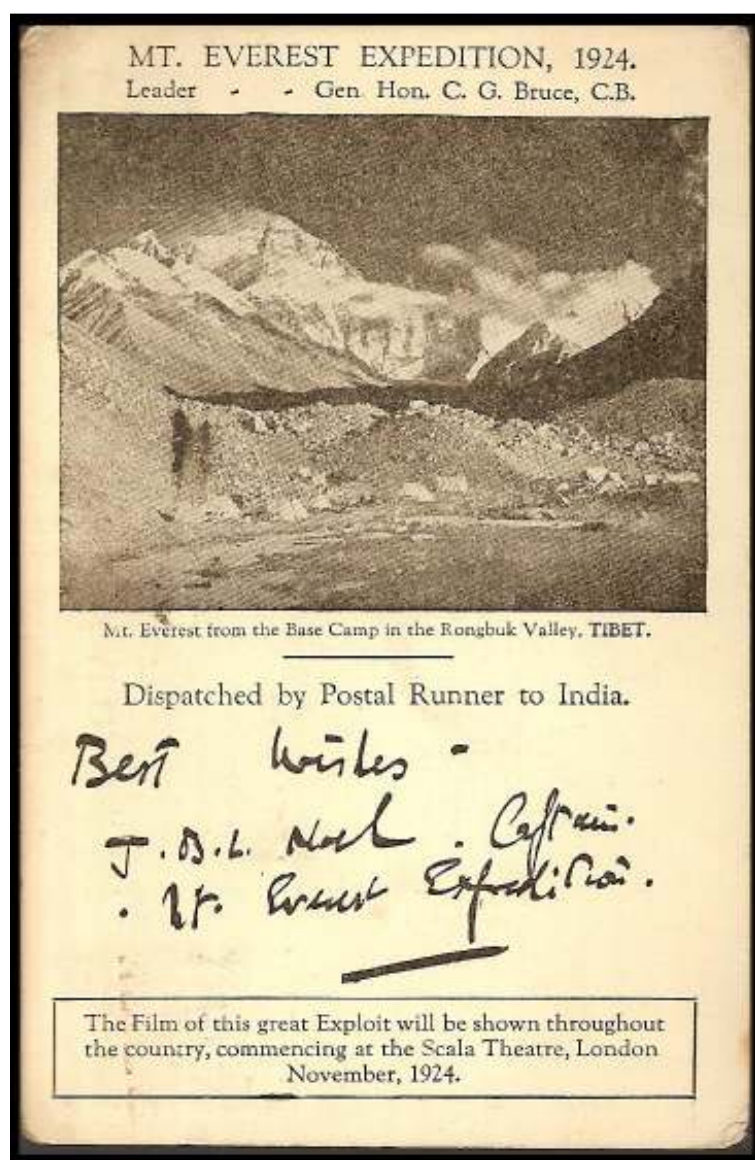

יובל לכיבוש האוורסט
על ידי הילארי

ארבעה ימים אחר כך, ב-8 ביוני 1924, נעלמו בקרבת הפסגה שניים מהחברים בה – סגן המפקד שלה, **ג'ורג' ליי מאלורי ואנדרו קומיין אירוויין**. מ-1953 ניטש ויכוח בין תומכי הילארי לתומכי מאלורי האם הצליחו שני חברי המשלחת הנעדרים להגיע לפסגת האוורסט. גרזן הקרח של מאלורי התגלה מתחת ל"מדרגה השנייה" – המפתח להגעה לפסגה – כבר בשנת 1933. גם מיכל החמצן של אירוויין נמצא לא רחוק מהגרזן של מאלורי. בכל אלה לא היה די על מנת לקבוע האם הצליחו השניים להגיע לפסגה והיו בדרכם בחזרה ממנה, או אם נכשלו

בנסיונם. אם הילארי ייזכר לעד כראשון כובשי האוורסט שיש תיעוד להצלחתם, הרי מאלורי ייזכר בזכות תשובתו המבריקה למראיין אמריקאי, כשענה בשנת 1923 לשאלה מדוע הוא רוצה לכבוש את האוורסט במלים "כי הוא שם".

נחזור עתה לגלויה העומדת במרכז המאמר. בחזית הגלויה מופיע מידע רב. בראשה רשום "משלחת הר האוורסט, 1924, בהנהגת גנרל סי. ג'י. ברוס". כאמור, הכותרת, שהודפסה מראש, שגויה, וברוס לא פיקד בעצמו על המשלחת. מתחת לרישום הזה מופיע צילום של האוורסט שצילם קפטן נואל בביקורו הקודם בהר, ב-1922. יום אחד הסיטה הרוח את הערפילים המכסים בדרך כלל את חלקיו הגבוהים של ההר, והוא התגלה במלוא הדרו לעיני חברי המשלחת. נואל הזדרז לצלם את ההר, והצילום הפך מיד לתמונה ה"רשמית" של ההר. הצילום שעל הגלויה מתואר כ"הר האוורסט ממחנה היציאה בעמק רונגבוק, טיבט". למעשה המחנה של המשלחת השלישית לא היה בעמק אלא על גבי הקרחון עצמו, בגובה ניכר מעל לאתר שממנו נעשה הצילום.

חזית הגלויה של משלחת האוורסט

מיד מתחת לכיתוב זה מופיע המידע המעניין אותנו כאספני בולים – "שוגר על ידי רץ דואר להודו". כאן נשאר שטח פנוי שבו רשם קפטן נואל בכתב ידו את המסר הבסיסי "מיטב האיחולים / ג'י. ב. ל. נואל, קפטן / משלחת הר האוורסט". בתחתית הגלויה, בתוך מסגרת, מופיע המידע שהיה חשוב במיוחד לשולחי הגלויה – "הסרט על ההרפתקה הגדולה הזאת יוצג בכל רחבי הארץ, החל בתאטרון הסקאלה, לונדון, בנובמבר 1924". הקרנת הסרט אכן התחילה שבוע לאחר נעילת התערוכה, ובזכות הגלויות והנסיבות הטרגיות של מות מאלורי ואירוויין זכה להצלחה קופתית ניכרת.

מבחינתנו כאספני בולים מענין במיוחד לבחון את אופן המשלוח של הגלויה. נפאל, שבתחומה נמצא הר האוורסט, היתה חלק

מהקיסרות הבריטית בהודו רבתי. למרות זאת, בניגוד לשלטון הביורוקראטי ההדוק של בריטניה בהודו, התקיימה בנפאל מערכת שלטון פנימית עצמאית למחצה שלא היתה כה מתקדמת. בקרבת האוורסט, הנמצא בתוך האיזור העצמאי למחצה של טיבט, לא היה אף סניף דואר, ולפיכך שליחים נשאו את הדואר של אנשי המשלחת לסניפים מרוחקים. אבל במקום לסניפים בנפאל הגלויות והמכתבים נלקחו עד לסניף הדואר המרכזי של כלכותה, המרוחקת (בקו אווירי) לא פחות משש מאות וחמישים קילומטרים מההר.

ההחלטה לשלוח את הדואר בדרך זו עשויה להיראות מוזרה לאור העובדה שקטמנדו, בירת נפאל, מרוחקת מההר רק כשבעים קילומטרים בקו אווירי. למעשה, ההחלטה איננה כה בלתי סבירה – הדלאי לאמה וחצר המלוכה בנפאל התנגדו לקיום המשלחת, אף שזו נתמכה על ידי ראשי השלטון הבריטי בהודו. היה, איפוא, חשש שדברי הדואר של המשלחת לא יתקבלו בסבר פנים יפות על ידי הדואר הנפאלי. לכן הגיעו מארגני המשלחת להסדר עם הדואר הבריטי בהודו לבצע את המשלוח בדרך הארוכה יותר, כולל משלוח הדואר על ידי רצים והחתמה של פריטי הדואר בכלכותה.

מרבית פריטי הדואר מהמשלחת אינם נושאים תאריכי יציאה מהמחנה, כך שקשה לדעת כמה זמן היו הרצים בדרך עד שהגלויות (והמכתבים הבודדים) נכנסו לתוך זרם הדואר הרגיל. ההערכות ביחס לפריטים שונים נעות בין חודשיים ומחצה לחמישה חודשים, אבל יש בעיה לקבוע מסמרות בעניין זה – הגלויה לעיל הוחתמה באמצע אוקטובר, ארבעה חודשים לאחר סיום פעילות המשלחת, חודש ומחצה אחרי שנאל חזר בעצמו לאנגליה ושלושה שבועות לפני תחילת הקרנת הסרט. ידועות גם גלויות שנשלחו מסניפי דואר אחרים בהודו הבריטית, שאינן נושאות את חותמת התעמולה של התערוכה. לפחות משלוח אחד הובא על ידי הרץ לדארז'ילינג שבטיבט.

מספר חוקרים פיקפקו בכך שהגלויות אכן הגיעו לאוורסט או נשלחו ממנו. הועלתה גם טענה שהגלויות הושארו על ידי נואל בהודו כשיצא לדרכו לטיבט, והועברו על ידו לדואר לאחר שחזר מההר. טענה זו איננה מבוססת, והשוני הרב הקיים בתאריכי ההחתמות, והעובדה שידועים משלוחים שלא דרך כלכותה, כמו גם תלונותיהם החוזרות של ברוס ונורטון על כמויות הציד שנאל הביא איתו, מהווים כנראה אישור למקורות של הגלויות וסיפורן.

רון ברגר, רח' שחראי 2, ירושלים 96470. bergeron@012.net.il

יו"ר איל"ת, ועד האגודה וכל החברים מברכים את חברנו

פרופ' צבי רפפורט,

חתן פרס ישראל בכימיה לשנת תשס"ו

על זכייתו בפרס. מי יתן ותמשיך בהשגך אלו עוד שנים רבות,

ונזכה כולנו להנות מפרות עמלך. עלה והצלח!

בונים ארמון בחול

הטור
של
דובוש

בקיץ מבלים ונהנים

משתעשעים בנהרות

עכשיו כשהקיץ בעיצומו ועוד מעט מתחיל החופש הגדול, בחרתי להציג מתוך האוסף שלי בולים המתארים את ההנאות הרבות שבבילוי בקיץ בחוץ. גם מבוגרים וגם ילדים אוהבים לצאת ולבלות, ואחד היעדים המועדפים הוא חוף הים. כמובן, זה לא חייב להיות ים ממש - נהרות, אגמים ובריכות הם אתרים מבוקשים לא פחות. הבילוי בחוף מאפשר לילדים ולמבוגרים לשחות, לשוט, לשחק בסירות מפרש קטנות, לבנות ארמונות חול או סתם לשבת תחת שימשיה ולהנות מהשקט והרוגע. הנה מספר בולים הממחישים את אוירת הנופש השוררת ליד המים.

ורוחצים באגם

רוחצים בים

צעירים ומבוגרים

סירות בבניה עצמית

בשנת 1989 הוקדשה סדרת בולי אירופה - EUROPA CEPT - לנושא של "משחקי ילדים", וביניהם ילדים וסירות. בשני הבולים מהאיים האזוריים (השייכים פורטוגל) רואים ילד בסירה וילד משחק בסירה. בבול מאיסלנד רואים ילד וילדה המשיטים דגמי סירות, ובבול משבדיה - ילדים המשחקים בסירת עץ שבנו במו ידיהם.

בונים דגמי סירות

שטים בסירות

באי ג'רסי מצאו דרך גרפית חביבה לתאר את הקיץ על החוף בסדרה בת ארבעה בולים מ-1975: איסוף קונכיות, שימשיה, כסא נוח ובניית ארמונות חול.

באנגליה ב-1994 יצאה סדרה ובה חמישה בולים המציינים מאה שנים להופעת "גלויות מצוירות" הומוריסטיות. האנגלים נוהגים לשלוח גלויות כאלה ממקומות הקיט והחופשה שלהם לידידיהם, כדי ש"יקנאו" ויראו עד כמה הנופשים נהנים מחופשת הקיץ שלהם.

בשניים מבולים אלה רואים גם ילדים מלקקים גלידה, בילוי קיצי מובהק. חלקנו עוד זוכר שבשנות ה-50 בארץ פשוט אי אפשר היה להשיג גלידה בחורף, ורק כשהופיעה גלידה בחנויות ידענו שהקיץ הגיע. אין הרבה בולי גלידה, אבל אחד היפים שבהם הוא של ננסי המלקקת גלידה. בול זה הוא פרי מכחולו של הקריקטוריסט ארני בושמילר (1905-1982), שהחל לפרסם בעיתונים את **ננסי** ב-1938. לצידה של ננסי נראה החבר שלה, **סלוגו**, שגם הוא נהנה מהגלידה שלו.

ננסי מלקקת גלידה

לסיום, אותי די מפתיע שבאוסף שלי יש רק מעט בולי גלידה הידועים לי ולכן אם תמצאו כמה נוספים אשמח אם תודיעו או תשלחו לי.

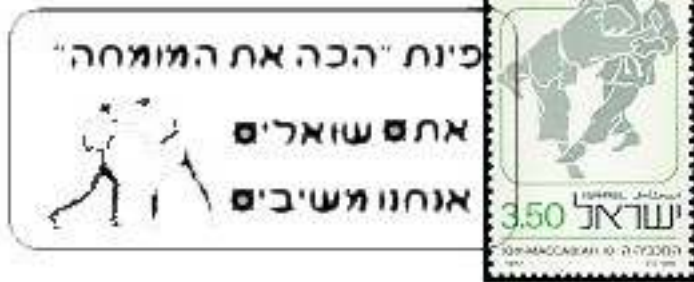

קיץ נעים,

דובוש

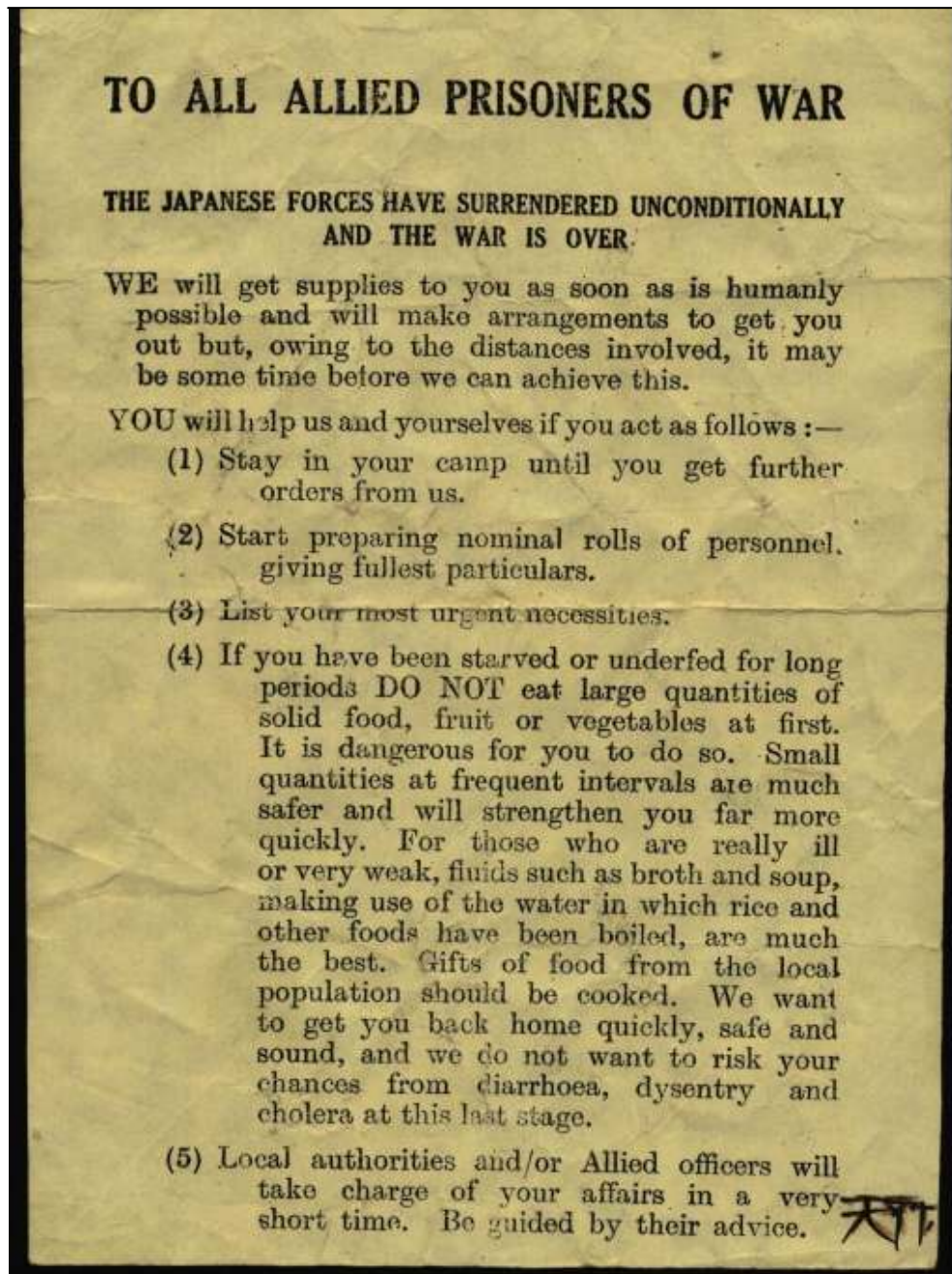
דובוש אוסף בולי ילדים, דובים ודפוס על בולים.
כתובתו: יורם כהן, קיבוץ כפר עזה, ד.ג. הנגב 85142. dobush@yahoo.com

עלוני תעמולה

שאלתנו הפעם קצרה ופשוטה: האם עלוני תעמולה, כגון זה הנראה כאן למטה, מהוים חומר הראוי להכלל בתצוגה תימאטית? ואם כן, האם יש להעדיף פריט "נקי",

או שמא עדיף פריט מקומט, שבעליל נעשה בו שימוש?

עלון תעמולה אמריקאי, מימי מלחמת העולם השנייה (החזית הפאסיפית) משומש "דוארית".

ד"ר יהושע מגר לא מתלהב מהכללת פריטים כאלה בתצוגה תחרותית:

אין הבדל מהותי בין הצגת פריט בלתי משומש או משומש דוארית, וכיוון שכך יש להעדיף פריט שמצבו טוב. מבחינת כשירות לתצוגה, הרי שמדובר בפריט שהוא גבולי, במקרה הטוב. לדעתי ניתן לכלול פריט כזה רק אם לא ניתן להציג נקודה תימאטית מסויימת בדרך אחרת. במקרה כזה אל למציג לצפות לתוספת ניקוד בסעיף הנדירות או בכל קריטריון אחר. ואם מדובר בפריט שתופס דף תצוגה שלם הדבר בהחלט עלול אף לגרוע מהציון.

המעטפה הזו היא חגיגה של ממש לכל חובב שחמט: **בובי פישר** כותב לאיגוד השחמט הישראלי! חותמת הדואר בלתי קריאה, כך שלא ניתן לקבוע בדיוק מתי נשלח המכתב. הבולים הם מספרד, והונפקו בסוף שנת 1970. באותם ימים השתתף פישר בתחרות שחמט בפלמה דה-מיורקה, תחרות שהייתה השלב הראשון בדרכו לאליפות העולם. המעטפה היא של בית מלון במדריד, כך שניתן להניח כי נשלחה בעצירת ביניים של פישר בדרכו חזרה לארצות הברית. למרות שהיא נגועה בכתמי חלודה, ואינה פריט כשר לתצוגה, זוהי מעטפה מרגשת, מזכרת מימי הזוהר של פישר.

אתר תימאטי מצטיין

בתערוכת "ירושלים 2006" זכה אתר אינטרנט תימאטי אמריקאי במדליה מוזהבת גדולה עם ציון של 86 נקודות – השג מרשים למדי בהתחשב באיכות המוצגים באגף הספרות בתערוכה. האתר המדובר הוקם על ידי אספן אמריקאי בשם **פראן אדמס**, שהוא גם מנהל אתר האינטרנט של אגודת אספני הארכיאולוגיה של העולם הישן (The Old World rchaeology Study Unit). אגודה זו מסונפת הן לאגודה האמריקאית לבולאות נושאית (ATA) והן לחברה הבולאית האמריקאית (APS).

שם האתר לו מוקדש טור זה הוא Bone and Stone ("עצם ואבן"), ויותר המשנה שלו היא echoes of the past through philately ("הדי העבר דרך הבולאות"). האתר מוקדש לאדם הקדמון כפי שהוא משתקף בבולאות, תוך שימת דגש על האדם הנאנדרטלי ותקופתו. כתובת האתר היא <http://www.boneandstone.com>. משם נגיע, דרך דברי הקדמה ובאמצעות שתי לחיצות עכבר, אל ליבו של האתר, בכתובת http://www.boneandstone.com/neandertal/neandertal_frame.html.

אתרים תימאטיים רבים מציגים את הבולים השייכים לנושא האיסוף על פי סדר כרונולוגי או על פי המדינה המנפיקה. האתר של אדמס מביא את סיפורו של האדם הנאנדרטלי ועולמו באמצעות דפי תצוגה בת מסגרת אחת. כידוע, תצוגות בנות מסגרת בודדת הן "נושא חם" בבולאות היום (ראה גם מאמרו של **מנחם לדור** בעמוד 13 על תערוכת ירושלים, המתייחס לנושא זה). תצוגה זו זכתה במדלית זהב לאומית ובפרס מיוחד לתצוגה התימאטית הטובה ביותר בהיקף של מסגרת בודדת בתערוכת אמריסטמפ שנערכה באפריל האחרון בטורונטו. לדעתי, כל מי שמתעניין בתצוגות בכלל ובתצוגות בהיקף של מסגרת בודדת בפרט יוכל ללמוד רבות מתצוגה זו.

בכלל, סקירת תצוגה תימאטית באינטרנט היא קלה הרבה יותר מאשר בתערוכה עצמה: לצופה יש שפע של זמן לסקור את הדפים בצורה נינוחה, בלא מגבלת הזמן של התערוכה, או העייפות הנגרמת מחמת עמידה ממושכת על הרגליים. אנו יכולים רק לקוות שמציגים רבים יעמידו את דפי התצוגה שלהם בפני הקהל הרחב באופן זה.

מעבר לתצוגה, האתר מסודר בצורה נאה ומאורגן באורח הגיוני וברור. מתחת לדפי התצוגה מופיעים מספר אייקונים המעבירים אותנו לעמודים ובהם מידע נוסף (המאור, לעיתים, באמצעות בולים) או קישורים לאתרים רלוונטים.

האתר נותן ביטוי למגוון הדעות הקיים ביחס למוצא האדם והשתלשלות עץ המשפחה של קופי האדם בעשרים מיליוני השנים האחרונות עד להופעת האדם המודרני והפיכתו למין האדם היחידי הקיים בימינו אנו. מוצגים בו, עד כמה שהחומר הבולאי מאפשר זאת, החוקרים השונים הקשורים בנושא, השינויים שחלו לאורך הזמן בהבנתנו המדעית את הנושא ואף הנקודות שנותרו "פתוחות" במחקר (באתר לא מופיע הויכוח בין הגישה המדעית וסיפור הבריאה המקראי).

3.

Germany

Rudolf Virchow
dismissed remains
as a diseased idiot.

German specimens are
among the best preserved
remains of Neandertals.

Gibraltar

Neandertal populations of mainland Europe and the surrounding islands are nearly identical, suggesting interactive habits which contributed to a widespread and mobile society.

Registered First Day of Issue, airmail International destination (additional 2 pence on rear)

אחד העמודים מהתצוגה של פראן אדמס

לנו כישראלים יש עניין מיוחד באדם הקדמון בזכות מגוון ממצאים שהתגלו בארץ - ממצאי נחל עמוד (שבזכותם מוכר במדע תת-מין של האדם שקרוי בין החוקרים "אדם עמוד") וממערות האדם הקדמון בנחל המערות שבהר הכרמל (תת מין "ארצישראלי" נוסף הידוע כ"אדם הר הכרמל"). ישנה אפילו תרבות חומרית שלמה של כלי אבן של האדם הקדמון הקרויה "התרבות הנטופית" בזכות הממצאים מבקעת בית נטופה המובילה מצפון מזרח אל נחל המערות - אתר טיול רגלי מומלץ לכל אוהבי הארץ בימי האביב. למרבית הצער השירות הבולאי עוד לא הנפיק בולים או פריטים אחרים המציגים את מקומה של ארצנו בהיסטוריה האנושית הקדומה.

פה ושם האתר מכיל טעויות מינוריות. בחלק המוקדש למוזיאונים המציגים אוספים בנושא האדם הקדמון מוזכר המוזיאון הבריטי ומוצגת חותמת תעמולה בריטית המראה את חזיתו המפוארת של בניין המוזיאון. במוזיאון הבריטי אכן מוצגת "גולגולת האדם מפילטדאון" – זיוף שנוצר במחצית הראשונה של המאה העשרים בניסיון לשייך את מוצא האדם לאירופה במקום לאפריקה. אבל האוסף העיקרי של המוזיאון הבריטי בתחום האדם הקדמון מוצג במקום אחר לגמרי - במוזיאון לתולדות הטבע, מוזיאון המופיע על כריכת קונטרס בריטי. מוזיאון הטבע הבריטי אינו מוזכר כלל באתר, וחבל. יחד עם זאת כדאי מאד לזכור שאין בטעויות מינוריות מעין זו להמעט בערכו של האתר, שהוא מהאתרים התימאטיים המוצלחים ביותר שבנמצא.

מוזיאון הטבע בלונדון, המכיל אוסף מרשים של ממצאים הקשורים לאדם הקדמון ולתרבותו.

אני מבקש להודות לרונן ברגר שהפנה את תשומת ליבי לאתר זה, וסיפק מידעיותו בנושא. אשמח לשמוע מקוראים נוספים על האתרים החביבים עליהם.

moshe.oholy@gmail.com , משה אהלי,

גרמניה מכבדת את זכרו של אינשטיין

הכתבה אודות **אלברט אינשטיין** (נושאן 73-74) כללה את הסיפור אודות הבול לזכרו שתוכן בגרמניה בשנת 1961, וכיצד מנעה משפחת אינשטיין את הנפקתו. הסיפור אמנם מדויק, אך עלול להיווצר רושם מוטעה כי הבול שהונפק עתה בגרמניה (לרגל יובל המאה של תורת היחסות) מהווה את ההנצחה הבולאית הגרמנית הראשונה של אינשטיין.

ראשית, גרמניה המזרחית כבר הנפיקה בעבר בולים לזכר אינשטיין. שנית, ב-1979 (שנת המאה להולדת אינשטיין) הנפיקה גרמניה סדרה בת שלושה בולים לזכר הפיזיקאים

חתני פרס נובל **אוטו האן, מקס פון-לאוה ואינשטיין**. דיוקנו של אינשטיין אמנם לא נראה על גבי הבול, אבל שמו מתנוסס מעל ציור המדגים את האפקט הפוטו-אלקטרי. כדאי לזכור שאינשטיין זכה בפרס נובל (בשנת 1921) עבור מחקר זה, ולא עבור תורת היחסות.

הבול מגרמניה (79) המוקדש לאינשטיין, עם חותמת יום ההופעה.

לבסוף, חשוב לציין שזכרו של אינשטיין הונצח במספר רב של חותמות זכרון שהוצאו על ידי אגודות וארגונים שונים. בנוסף, קיימות חותמות מכונה רבות השייכות לנושא, משום שבית העסק לו שייכת המכונה ממוקם ברחוב אינשטיין, כמו בדוגמא הנראית כאן.

בברכה,
יצחק און

כמה בולים יכולה מעטפה אחת לשאת? הרבה!

בטורו "סיפורי מעטפות" בנושאון מספר 75 הראה לנו **רון ברגר** מעטפות רב-בוליות ממקומות נידחים, כאשר ההסבר העיקרי לכמות הבולים הוא במלאי המצומצם הקיים בסניף דואר נידח. במספר מקרים מופיעות מעטפות כאלה גם מסניפי דואר בערים ראשיות, מסיבות שונות:

א. מסיבות בולאיות: המעטפה המוצגת משמאל נשלחה מספרד לאנגליה ב-1919. הבולים הם מסדרת המלוכה, שיצאה לראשונה ב-1872, עם הדפסות חוזרות עד 1920. המעטפה נושאת כמאה בולים בערך של $\frac{1}{4}$ סנט.

ב. תקופת האינפלציה: המעטפה הנראית כאן נשלחה מפולין לגרמניה, בשנת 1923. התעריף למשלוח המכתב היה, בקירוב, 800,000 מרק.

אמנם באותה תקופה כבר היה קיים בול בעריך של מאה אלף מרק, אך כנראה שלא נמצא כזה בסניף הדואר. התוצאה היא שימוש בכמות דמיונית של בולים בעלי ערך נמוך. רבים הודבקו על צידה האחורי של המעטפה, בהעדר מקום בצד הקדמי.

ג. משלוח חריג: המעטפה השלישית (הנראית בתחתית עמוד זה) היא של חבילה במשקל 14 קילוגרם, שנשלחה מארגנטינה לישראל בשנת 1982. משלוח כזה יקר למדי, ואין פלא שנעשה כאן שימוש במספר רב של בולים בערך של 10,000 פזוס – 31 כאלה, למען הדיוק.

כל המעטפות מובאות כאן, כמובן, בהקטנה.

מסתבר, איפוא, שמעטפה אחת יכולה לשאת הרבה בולים!

בברכה,
עמוס אלתר

גב המעטפה מפרלן, 1923.

חידה בולאית

נורבגיה
מיכל 407

מצאו את המכנה המשותף לחמשת הבולים הבאים. תשובות יש לשלוח למערכת נושאון בדוא"ל noson.ed@gmail.com או לכתובת ת.ד. 62029, תל אביב 61620. בין הפותרים נכונה יוגרל פרס מתנת התאחדות בולאי ישראל.

ארה"ב
מיכל 2219

ישראל
מיכל 1407

אנטיגואה
מיכל 93

שבדיה
מיכל 2081

תאריך אחרון לקבלת תשובות לחידה: 1.8.2006. פתרון החידה ושם הזוכה יפורסם בגליון הבא.

רשימת כתובות דוא"ל

על מנת לאפשר לוועד האגודה ולעורכי נושאון להעביר עדכונים בזמן אמת ובתדירות גבוהה, אנו עורכים רשימת כתובות של חברי האגודה בדואר אלקטרוני (e-mail). **הרשימה לא תופץ לשום גורם חיצוני, וכתובות הדואר האלקטרוני גם לא תתפרסמנה בגליון.** הרשימה תשמש את ועד האגודה ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד.

חברי האגודה מתבקשים להעביר את כתובת הדוא"ל שלהם לעורכי נושאון בדוא"ל: noson.ed@gmail.com

חברים רבים כבר מקבלים מאיתנו כתבות נבחרות מנושאון בדואר אלקטרוני ובצבעים. מדוע שגם את/ה לא תהנו משירות זה?

תודה על שיתוף הפעולה!